

EMIL CIORAN SAU DRAMA UNEI CONȘTIINȚE ROMÂNEȘTI

Gabriela Pohoată*

„Un om care nu a trăit drama
conștiinței este un naiv”.
Emil Cioran¹

gabriela_pohoata@yahoo.com

Abstract: *The idea of our article aims the unique attitude of the thinker Emil Cioran about the “transfiguration” of Romania, emanated from an unhappy conscience that lived the drama of remaining Romanian. Cioran remains a universal thinker that saw intuitively the demarche of history, but also lived and felt in a Romanian manner; that is why the “transfiguration” is a present imperative.*

Keywords: *conscience, Romanian destiny, culture, history, transfiguration.*

Declarându-se „specialist în problematica morții la douăzeci de ani”, Emil Cioran a avut acces la o filosofie despre conștiință, despre destin, despre om și Dumnezeu. „Tragedia omului este cunoașterea” spune Emil Cioran. *Am observat că tot ce am în conștiința mea se diminuează prin simțire.*

*Pentru mine cel mai frumos titlu al unei cărți este «Conștiința ca fatalitate». Acest titlu este rezumatul sau formula concentrată a vieții mele, susține Cioran. Cred că am fost o viață întreagă mai mult decât conștient și asta a fost tragedia vieții mele*².

Am început articolul nostru cu această mărturisire, pentru că ar putea însemna cumva un fel de testament filosofic al gânditorului de la a cărui naștere sărbătorim anul acesta o sută de ani.

1. Emil Cioran rămâne unul dintre marii noștri gânditori, indiferent de ce opțiuni avem, făcând parte din generația celor care au marcat decisiv istoria intelectuală a României moderne, racordând-o la europenitate.

Viața lui trebuie privită în contextul spiritual și politic european în care a trăit, un timp în care au loc, pe lângă cele două războaie mondiale, mari prefaceri spirituale și ideologice, mai ales răsturnări de valori.

Dar ceea ce îl face interesant pe gânditorul nostru în peisajul spiritual românesc și european este unicitatea și universalitatea sa. „Sunt un apatrid metafizic, mărturisește Cioran³, asemănător întrucâtva acelor stoici de la finele

* Conf. univ. dr., - Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

¹ *Apocalipsa după Cioran*, interviu de Gabriel Liiceanu, 1995.

² *Convorbiri cu Cioran*, București, Humanitas, 1993, p. 40.

³ *Ibidem*, p. 29.

Imperiului Roman, care se simțeau *cetățeni ai lumii*, ceea ce e un fel de a spune că nu erau cetățeni ai niciunei părți.

Farmecul lui Emil Cioran este conferit de autenticitatea sa, de naturalitatea stilului său. Ne regăsim în Cioran, tineri sau vârstnici, români sau francezi, spanioli sau ruși, pentru că a fost un psihanalist de geniu, pătrunzând cu o profunzime cutremurătoare în *eidos*-ul ființei umane, în straturile ei cele mai adânci și în trăirile acesteia. În ceea ce privește experiența sa interioară, Cioran se înscrie, după cum însuși mărturisește, în galeria spiritelor așa-zise dostoevskiene, pentru că viața lui dramatică a fost o permanentă zvârcolire, o permanentă încleștare dintre vâna lui țărăneasă, inconștientul lui plămădit ardeleneste și straturile suprapuse prin ingerarea ideilor occidentale pesimiste, sceptice, de tip schopenhauerian sau nietzschenian.

Mărturie stau explorările și fugile permanente, timp de zece ani, în sălbăcia și singurătatea naturii în Ardealul său iubit, numit *paradis* și anii, destul de mulți, trăiți în Occident, ducând o viață austeră, într-o mansardă, refuzând titlurile, onorurile și mâncând la o cantină studențească.

2. Toate cărțile sale, de la *Pe culmile disperării* (prima și cea mai filosofică) și până la *Căderea în timp*, fac dovada unei conștiințe răvășite, a unui spirit superior care a trăit viața cu o intensitate dusă la paroxism. Astfel, pentru Cioran cunoașterea rămâne o problemă secundară, în centrul atenției aflându-se atitudinea față de viață, întrebarea cum poate fi îndurată viața. În acest sens, gânditorul român susține categoric: „*Nu cunosc, în ultimă instanță, decât două mari probleme cardinale: cum să suportți viața și cum să te suportți pe tine însuși. Nu există dificultăți mai mari*”⁴.

Fiind pasionat de un fel de antropologie tragică, de înțelegerea esenței și a destinului omului în lume, Cioran ne lasă să înțelegem că omul trebuie să realizeze două lucruri în decursul vieții sale: o conștiință istorică (Cioran spune că a învățat acest lucru de la Hegel) și o conștiință de apartenență la transcendență, după spusele lui Iisus Hristos care a recomandat oamenilor: „*Dați Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu*”⁵.

El însuși a trăit această ambivalență, care, în fond, este drama metafizică a omului. De aceea, în sufletul său motivele de neliniște și de frământare, care dau configurația unei conștiințe românești sunt: unul determinat de acea participare sub formă de agonie la drama pe care o trăiește neamul său și chiar veacul în care își desfășoară activitatea sa pe care ar dori să o vadă sub alte auspicii, iar celălalt motiv este determinat de structura sa aparte, de antinomia ființei sale, permanent cu gândul la Dumnezeu, dar incapabil de a crede în el⁶.

Cioran recunoaște că a avut și momente de seninătate, de bucurie, care, pentru el, constituiau clipe de contemplație. În aceste momente, avea impresia că a trecut dincolo de istorie și de devenire. După el, istoria oferă omului numai stări de neliniște, de frământare, de zvârcolire și puținele clipe de liniște sunt clipele în care omul depășește momentul, apropiindu-se de oceanul eternității – cu toate

⁴ *Ibidem*, p. 254.

⁵ Învățăturile lui Iisus din Noul Testament, (Evanghelia după Matei, 22, 17-22).

⁶ G. Pohoată, *Emil Cioran the nihilist thinking of God*, Cogito, no.3, 2011, p. 5-12.

liniștile și fericirile lui. Datorită acestor frământări, ca rezultat al lor, la 24 de ani, Cioran scrie incitanta carte „Schimbarea la față a României”. Este o carte cu atât mai specială, cu cât este unică prin tonusul pe care dorea să-l transmită locuitorilor acestei țări. De altfel, Cioran admite că, dacă nu ar fi mizat pe o trezire la nivel național, chiar plecând de la fiecare individ, pentru el, problema României ar fi fost cu mult timp închisă. De asemenea, e unică dacă o raportăm la întregul scrierilor lui Cioran întrucât, în opoziție cu tonul sceptic și nihilist al acestora, ea dezvoltă o perspectivă „pozitivă”, afirmând o speranță și sugerând o așteptare. *Schimbarea....* ocupă un loc aparte în cuprinsul creației lui Emil Cioran. Chiar autorul o consideră textul „cel mai pasionat și mai străin” pe care l-a scris. Toate acuzele, mai mult sau mai puțin îndreptățite, care i-au putut deranja pe contemporani, deși au fost confirmate ulterior, sunt invocate tocmai din subiectivitatea gânditorului, din neputința de a asista nepăsător la pecetluirea soartei unei culturi, dar și din patriotismul său, căci niciodată Cioran nu a încetat să spere în transformarea destinului României.

Niciodată până la Cioran, răstignirea gândului românesc, a istoriei, a valorilor consacrate și a modului de ființare românesc nu se mai făcuse cu atâta vigoare și înverșunare. „*Din pasiune pentru România nu pot accepta osânda ei pe vecie la destinul mediocru de care s-a împărtășit până acum...*”⁷

Tonul apocaliptic se explică prin complexe ale individului născut într-o cultură mică. Paroxismul sincerității e justificat de o profundă suferință. Cioran e „bolnav de România”, de aici exagerarea și avântul mesianic. El iubește „istoria României cu o ură grea” și visează un românism de amploare universală.

În general, condiția umană este suficient de dramatică dar, atunci când i se adaugă destinul particular al celui născut într-o cultură mereu considerată inferioară față de marile valori, ea devine greu de suportat, mai ales când este dublată de o sete demiurgică: „*nu este deloc comod să te fi născut într-o țară de a doua mână. Luciditatea devine tragedie. Și dacă nu te sugrumă o furie mesianică, sufletul se îneacă într-o mare nemângâiere*”⁸.

Conștient și raliindu-se pe poziția lui Vladimir Soloviov care spunea că națiunile nu sunt ceea ce gândesc ele, ci ceea ce cugetă Dumnezeu despre ele în veșnicie, Cioran nu-și dorește neapărat pentru România o salvare de la mediocritate pentru eternitate, ci măcar în timp.

Considerând că trecutul României este timp fără istorie, căci a apăra și a păstra nu poate fi similar cu a spinteca istoria, gânditorul român nu vede o posibilitate de schimbare în viitor, decât dacă vor fi scoase la lumină virtuțile și talentele ascunse ale acestui popor.

Cioran s-a dovedit un fin cunoscător al virtuților poporului român, dar portretul psihomoral realizat în *Schimbarea....* este dominat de negativitate. Cioran se înfiora de mulțimea defectelor moștenite sau adiționale istoric. Multe din trăsăturile cu care marele Eminescu configura efigia luminoasă a românului (scepticismul, religiozitatea) erau percepute de Cioran ca defecte. Linia din care

⁷ Cioran, Emil, *Schimbarea la față a României*, Ed. Humanitas, 1993, p.31.

⁸ *Ibidem*, p. 32.

facea parte Eminescu nu se intersecta cu cea ilustrată de Cioran. Dimpotrivă, ele se țineau în paralel⁹.

Eminescu vedea și el răul din realitatea românească, dar îl explica prin derogările de la „merit și calitate”, prin împământarea și înălțarea în funcții publice a unor străini de țară, de valoare și de simțăminte patriotice. Nu pune în discuție gena românească și nu extindea răul asupra întregii deveniri istorice. Deși nu trecea cu vederea lupturile istorice, starea de vegetare și de viciere morală, considera că toate acestea s-au datorat, în cea mai mare parte, domnitorilor nevrednici, conducătorilor neînțelepți, nicidecum unei ticăloșii generale a țării, a forțelor productive și sănătoase ce se orientau tot după obiceiul pământului. Nu aceeași abordare întâlnim la Emil Cioran, care se situează pe o poziție antinomică în surprinderea etosului românesc.

Paradoxal, deși suntem un popor tânăr, scrie Cioran, ne-am dovedit a fi bolnavi de scepticism; suntem oboșiți de contemplarea înțeleaptă a propriei noastre neputințe, căci sterilitatea ne-o convertim în virtute iar din fatalism facem triumf moral. La noi, luciditatea s-a transformat în dispreț coroziv, iar sinceritatea extremă a devenit dezmăț masochist. Religiozitatea noastră, superficială, bizantină și lipsită de dramatism, s-a văzut redusă la o ortodoxie pastorală domolită în contemplativ.

Comparația lui Cioran cu Eminescu este justificată prin aceea că gânditorul de la Rășinari îl prețuia atât de mult pe Eminescu, încât nu-și ascundea nedumerirea c-a putut răsări într-un orizont așa de ușuratic, marcat de frivolitate și scepticism. „Fără Eminescu, îi scria Cioran lui C. Noica la 5 martie 1970, neamul nostru ar fi neînsemnat și aproape de disprețuit”¹⁰.

Este uimitor că Emil Cioran se declara descendent al poetului, dar, lărgind cadrul, observăm că declarația nu concorda decât cu patetismul disperării și cu nihilismul rechizitorial. O lectură în paralel a lucrărilor lui Cioran și a publicisticii eminesciene¹¹ ne conduce la observații comparative pe care le considerăm importante pentru înțelegerea mesajului textului nostru. Astfel, dacă naționalismul eminescian (tradiționalist, conservator și ortodoxist) descindea din trecut și din memoria devenirii istorice, Cioran dezvoltă în opera sa un naționalism pro-occidental, perspectivă, îndreptat cu fața către România de mâine. De unde Eminescu, cu aplecarea sa spre conservatorism, își imagina o evoluție organică, în spiritul bătrânelor datini, Cioran legitima saltul, abolirea tradiției și arderea etapelor în vederea sincronizării mai rapide cu ritmul evoluției europene. În timp ce Eminescu vorbea despre un fond de energie națională stocat în tradiții, obiceiuri și datini, Cioran vorbea despre „adamismul românesc”, caracterizat printr-o cultură lipsită de precedent, despre „golurile psihologice și istorice”, care trebuie umplute cu un conținut mesianic, cu asumarea unui destin și cu dislocarea a „ceea ce este balcanic în noi”.

⁹ Necula, I., Cioran, *De la Identitatea popoarelor la neantul valah*, București, Ed. Saeculum I.O., 2003, p. 101-102.

¹⁰ Cioran, E., *Scrisori*, p. 298 (după I. Necula, *op. cit.*).

¹¹ Eminescu M., *Opere*, vol. IX, București, Ed. Academiei, 1980.

3. Citindu-i pe Nietzsche, Spengler, Soloviev, trăiristul Cioran se arăta obsedat de „destinul năvalnic al marilor culturi”, întemeiate pe cultul forței și pe un stil agresiv, regretând că propriului popor îi lipsește „pasiunea bestială”. Este cutremurător când afirma în *Schimbarea la față* că „românul este o ființă cu multă apă în sânge”. Cioran ar fi dorit să aparțină unui popor, cuceritor și dornic de afirmare în lume. De aici revolta lui în fața „sentimentalismului”, a „resemnării” și a „mediocrității” strămoșilor acestuia. Setea demiurgică de glorie, cultul forței ignorând eticul și depășirea politicului prin spiritual au lipsit mentalității românești. Fatalismul, exotismul agrar și paseismul steril fac din trecutul nostru un neant semnificativ.

Pentru a ieși din condiția de umbră în istoria universală, România trebuie să se înscrie pe spirala sa istorică printr-un avânt ascendent, afirmându-și până la autodistrugere instinctele, ideile și acceptând orice sacrificiu. Profetismul lui Cioran este radical! Chiar dacă gândirea sa este cumva susceptibilă de critică pentru latura sa dură și extrem de vehementă (a fost omul extremelor) la adresa poporului român, imperativul „schimbării la față” a României este actual, ceea ce demonstrează că Cioran nu a greșit foarte mult când se referă la incapacitatea românului de a lupta pentru a-și construi un destin în lume. După el, viețuind în imediat, în idealurile unui creștinism primitiv și pastoral, poporul român a ajuns în fața unui moment decisiv, moment în care noi trebuie să începem construcția unei alte României, dar nu pe baza unui ideal de împrumut. Cioran afirma faptul că singura noastră obsesie care ne-ar putea vindeca de deficiențele organice și de toate flagelările istoriei trebuie să fie supremația noastră în S-E Europei.

Să acceptăm acele judecăți care susțin că pledoaria gânditorului era pentru o Românie imperialistă și barbară sau, mai degrabă, să privim introspectiv și să realizăm cu realism și luciditate faptul că această forță de a fi cei mai buni ne-a lipsit și ne lipsește și astăzi, încât „*Schimbarea la față*” a României ar fi șansa noastră nu pentru supremație, ci pentru supraviețuire în lume.

BIBLIOGRAFIE

1. Cioran, Emil, (1993), *Pe culmile disperării*, Humanitas.
2. Cioran, Emil, (2002), *Căderea în timp*, Humanitas.
3. Cioran, Emil, (1993), *Schimbarea la față a României*, Ed. Humanitas.
4. *Convorbiri cu Cioran*, (1993), București, Ed. Humanitas.
5. Eminescu Mihai, (1980), *Opere, vol. IX*, București, Ed. Academiei.
6. Necula, I., Cioran, (2003), *De la Identitatea popoarelor la neantul valah*, București, Ed. Saeculum I.O.
7. Pohoăț G., (2011), *Emil Cioran the nihilist thinking of God, Cogito*, no.3.